
VIZUALNA ANTROPOLOGIJA: ZAPUŠČINA MARGARET MEAD

ASEN BALIKCI

Pričujoče delo govori o dediščini Margaret Mead, ki je povezana z vizualno antropologijo. Postavlja se nam naslednje vprašanje: ali novejši projekti vizualne antropologije razkrivajo kakršen koli opazen vpliv smernic in metod Margaret Mead? Ta kratka ocena se omejuje na projekte, ki se nanašajo predvsem na etnografski film in ne na fotografijo, metodo, ki jo je Meadova z veliko originalnosti uporabila na Baliu (Bateson, G. in Mead, M., 1942). Pri oceni pogledov Meadove na vizualno produkcijo v antropologiji sem uporabil tri vire informacij: objavljene članke (Mead 1973, 1975), izsledke seminarja o metodah in tehnikah dela na terenu, ki je leta 1958 potekal na univerzi Columbia v New Yorku, in izjave Margaret Mead kot svetovalke pri filmskem projektu o Eskimih Netsilik med letoma 1964 do 1968.

Pogleda Margaret Mead na vizualno antropologijo bomo najboljše razumeli v okviru osnovnih metodoloških antropoloških ciljev, kakor jih definira ameriška (to je Boasova) šola. V ameriški metodologiji je osrednja pozornost veljala pomenu zapisov: »Kot veda je antropologija povsem odvisna od terenskih zapisov, ki jih posamezniki beležijo v živečih družbah« (Mead, 1973, str. 246). Naravo zapisov kot metodološko osnovo za našo vedo je določno opredelil Boas: »(Boas) je želel resničen korpus materiala za obdelavo, ogromne količine materiala, ki bi omogočale ponovno preverjanje vsake nadrobnosti in ki bi bile osnova za določeno vrsto negativnih ugotovitev« (Mead 1959, str. 16). Veljalo je, da imajo antropološki zapisi, zbrani po točno določenih standardih, ki jih je uvedel Boas, svojo lastno znanstveno vrednost. Raziskovalci jih lahko ponovno preverjajo. Ti podatki so dokumentarna osnova za analizo in poznejše oblikovanje hipotez. Za zapise so značilni trajnost, objektivnost in ponovna uporaba. Nadalje se antropološki zapisi nanašajo na ohranjanje oblik kulturne edinstvenosti in s tem so si pridobili moralno vrednost. Terenski etnologi, ki zbirajo podatke, ohranjajo predvsem dele človeške kulturne dediščine, ki jo često ogroža takojšnje spreminjanje ali celo uničenje. Če pri tem upoštevamo, da so edino antropologi popolnoma usposobljeni za to nalogo, dobi antropološko terensko delo sij plemenitosti. Antropolog na terenu je zadnja resna priča dolgega in enkratnega procesa kulturnega razvoja in njegova naloga je, da ga ohrani zanamcem. Menim, da lahko v tem metodološkem okviru ameriške šole, v katerem imajo antropološki zapisi osrednji pomen, najboljše razumemo poglede Margaret Mead na vizualno antropologijo.

Metodološke prispevke Margaret Mead k vizualni antropologiji lahko razvrstimo v štiri razdelke.

Prvi zadeva splošno rehabilitacijo mehaniziranega beleženja kot integralnega dela antropološkega raziskovanja in načinov predstavitve. Antropologija je veda besed in natisnjena dela so deležna velikega ugleda. Uporaba avdiovizualnih tehnik na terenu in predstavitev avdio-

vizualnega gradiva imata negativni sopomen v poklicu, ki mu pripisujejo lahkotnost, plitkost, površnost in senzacionalizem. Margaret Mead se zavzema za mehanizirane pripomočke, ki lahko terenskemu raziskovalcu v relativno kratkem času pomagajo zbrati *ogromno* gradiva, so tako izjemno *učinkoviti* in vodijo k zbiranju materiala, ki ima večjo *trajno vrednost* in ga je mogoče vedno znova analizirati. Trditev utrjuje z zgledi iz svojega lastnega dela na Baliu skupaj z Gregoryjem Batesonom in številnimi filmskimi prispevki drugih antropologov. Potrebno je omeniti, da je Margaret Mead pri obrambi avdiovizualnih načinov beleženja izjemno samozavestna in da so njene izjave o tem preroške. Meni, da je avdiovizualna tehnologija še posebno primerna za zbiranje podatkov o kulturni enkratnosti: »Nedopustno je zavračanje, da bi posneli filme o plesu ali prostorskih odnosih med ljudmi na terenu« (Mead, 1973, str. 255). In naprej: »Če je osnovno prevladujoče dejstvo, da je vse kulturno gradivo izjemno dragoceno [...] in ga je vredno ohraniti v kar najpopolnejši obliki, tedaj dobi relativna vrednost popolnoma mehaniziranega zapisa [...] svoje mesto« (Mead, 1973, str. 255—256).

Druga metodološka sestavina, ki je del zapuščine Margaret Mead, se nanaša na posebno terensko strategijo, ki vključuje sistematično uporabo avdiovizualnih tehnologij. Po mnenju Margaret Mead kamere ne smemo uporabljati kot edinega sredstva za zapisovanje na terenu. Kamera naj bi bila raje del večmedijskega načina zapisovanja. Da bi to mnenje bolje osvetlili, moramo omeniti njen seminar o terenskih metodah in tehnikah dela, ki ga je imela na Univerzi Columbia v New Yorku ob koncu petdesetih let. Povabila je študente, naj opazujejo igro otrok v peskovniku in okrog njega. Njihovo igro opazujejo matere, ki sedijo na bližnjih klopeh. Vzorec so otroci različnih etničnih skupin. Študenti so bili razdeljeni v štiri skupine in vsaka od njih je uporabljala drugačen način zapisovanja: sistematično in hitro beleženje v obliki stalnega zapisnika, fotografija, magnetofonski zapis in film. Socialno področje opazovanja je zajemalo stike med otroki, med materami in otroki in med materami samimi. Medtem ko beleženje poteka nenehno brez prekinitve, pa sta fotografski aparat in kamra uporabljena le takrat, ko opazovalci menijo, da se dogaja nekaj pomembnega za ponazoritev specifično kulturnega vedenja med interakcijo. Prednostna metoda pri fotografiranju so hitro si sledeči posnetki dogodkov, ki se zdijo pomembni. Takšen način strogo izključuje fotografiranje na slepo. Rezultate večmedijskih zapisov potem pozorno primerjajo in analizirajo v pričakovanju, da bodo odkrili za kulturo specifične vzorce vedenja in interakcije.

Ta metoda jasno kaže, da je treba med snemanjem stvari nujno beležiti. »Čudovit film o prerekanju na vaškem sestanku, ki pa je brez podatkov o govornih [...], trati tako terensko delo kakor film« (Mead, 1973, str. 256). Nadalje, mehanično delo na terenu ne bi smelo nikoli prehiteti običajne študije in zapisovanja ali pa ju zamenjati. Opazovalec mora najprej popolnoma razumeti dogodke v vsej kompleksnosti in jih šele potem posneti. Tako ima filmanje povratnih scen prednost takrat, ko je ves osnovni etnografski material še zbran in ko kamera ne posega v raziskovalni proces. To pa ne pomeni, da bi lahko film razumeli kot dodatek beleženju na papir; film ostaja zelo pomemben in integralen del raziskovalnega načrta. Zaradi povezanosti raziskave in filma je nedvomno terenski antropolog odgovoren za proces filmanja. To je zlasti pomembno pri ekipah dokumentarnih filmov, ki delajo med eksotičnimi kulturami. Margaret Mead meni, da lahko samo tisti terenski antropolog, ki razume kulturo kot celoto, prodre pod površinske vtise in poveže različne kulturne elemente. Etnograf naj bi bil gonilo vsakega etnografskega filma.

Tretja točka, ki bi jo želel poudariti, govori o razmišljanju Margaret Mead o kulturni celoti oziroma kulturni celosti. To je vedno živa snov v njenih člankih o vizualni antropologiji in v drugih delih in jo lahko opišemo na tri načine. Najprej se zdi gotovo, da se je Margaret Mead jasno zavedala sintetizirajoče moči podob. Annette Weiner je v zvezi z analizo filmskega načrta para Bateson — Mead na Baliju zapisala: »Skoraj vsaka skupina fotografij o stikih med ljudmi odkriva prav tako pomembno navzočnost ritualnih predmetov iz palmovega listja, svete vode, duhovnikov, darov, krašenja telesa, duhov mrtvih itn. Bolj živo kakor besede nas fotografije razpirajo za sprejemanje popolnejše razsežnosti značaja balijskih prebivalcev — za razsežnost, ki je celo povednejša od napisanih opisov Batesona in Meadove« (Weiner, 1979). Nadalje: »Fotografski posnetki prikazujejo vrsto vsakdanjih dogodkov, ki so sestavljeni tako, da oblikujejo veliko večjo integrirano tematsko celoto« (Weiner, 1979). Vendar pa Weinerjeva kritizira pripovedovanje v filmih Batesona in Meadove na mestih, kjer Meadova razlaga dogodke in pri tem obravnava vizualno gradivo, material kakor da bi to bile pisane besede — kjer posneto gradivo postane dvojniki pripovedi same Margaret Mead. Podobno bi lahko rekli za njen film »The Four Families« (Štiri družine), kjer poskuša v pripovedovanju Meadova odkriti osnovne teme v kulturi, in to skladno s tradicijo študija osebnosti in kulture. Vendar pa ne verjamem, da je pripoved glavni vzrok za to, da fotografije same posredujejo nekakšen občutek kulturne celote, medtem ko ga filmi ne. Film Margaret Mead so kratki in omejeni na določeno temo. Spričo posebnega značaja ne morejo kar tako predstavljati vizualne spremljave za pojmovanje kulture kot celote. Kar zadeva fotografijo, pa tole: posnetih je bilo 26000 fotografij in kritičen izbor je omogočal veliko več svobode pri tematski konstrukciji in holistični dodelanosti. Tako lahko sklenemo, da je Meadova v delu s fotografijami in tudi pri filmu »Štiri družine« merila na prenašanje osrednjih pomembnih kulturnih oblik, ki izražajo njeno ukvarjanje s kulturno celostnostjo.

Drugič: premišljanje Margaret Mead o celostnosti je očitno v njenih priporočilih terenskim delavcem, naj pred kakršnim koli filmanjem vsaj približno spoznajo kulturo kot celoto. Meadova je verjetno ugotovila, da je zorno polje objektivna ozko in da mora kamera pokazati bistveno. Bistveno postane takšno v celotnem kontekstu, katerega del je. Za terenskega antropologa je absolutno neogibno, da najprej dobro spozna funkcioniranje kulture kot celote, da lahko pravilno izbira filmske sekvence. In te morajo trajati tako dolgo, kakor je mogoče, in prikazati cela telesa in po možnosti celotne dogodke.

Tretjič: Meadova se je ukvarjala z zmožnostmi vizualnih zapisov, ki bi ponazarjali življenje skupnosti z večino njegovih vidikov (tehnologija, prizadevanja za obstanek, politične akcije in oblike ekspresivne kulture) v enoletnem krogu. Izraz »holističen« v tem pomenu postaja sinonim za enciklopedično in to je bil eden od razlogov, da je Meadova tako cenila filmski projekt o Eskimih Netsilik.

Zadnja sestavina zapuščine Margaret Mead se nanaša na nujnost zapisovanja. »Po celem svetu, na vsaki celini in otoku [...] zginjajo dragoceni, povsem nenadomestljivi in za vedno neponovljivi vedenjski vzorci...«

(Mead, 1975, str. 4). Naloga vizualnega antropologa je, da opazuje, preučuje in zapisuje na filmski trak oblike kulturne enkratnosti, preden jih uniči val modernega. Ti večmedijski zapisi imajo svojo lastno objektivno, znanstveno vrednost in bodo dokumentarna osnova za nadaljnje analitične izpeljave. Odnos Margaret Mead do metode vizualne antropologije je povsem jasno neposredno nadaljevanje osnovnih načel ameriške šole, ka-

kor jih je definiral Boas: ustroj zapisov, nujnost naloge, prepričanje (često neutemeljeno) o kulturnem holizmu in celo uporaba večmedijskega zapisovanja na terenu. Kakor je poudarila Ira Jacknis, ne smemo pozabiti, da je Boas prvi uporabil pripomočke vizualnega zapisovanja na terenu, in sicer tako fotografsko kakor filmsko kamero (Jacknis 1984). Na koncu moramo ugotoviti, da izjave Margaret Mead o vizualni antropologiji niso površne opazke o tehničnih rečeh, več se zdi bistvene za njen osnovni koncept o tem kaj sploh je antropologija.

Preglejmo zdaj uporabo dediščine Margaret Mead pri nekaterih novejših projektih. Je pri njih opazen vpliv filozofije in metodologije Margaret Mead? Ob tem bodo moje pripombe izredno fragmentarne, saj mislim, da nisem seznanjen z različnimi aktivnostmi vizualne antropologije po svetu. Začnimo z Veliko Britanijo, katere položaj v naši vedi je nenavadno dvoumen. Nekaj britanskih antropologov izraža odločen prezir do prizadevanj vizualne antropologije. Pred kratkim sem slišal enega izjaviti: »Edina vrednost etnografskega filma je v tem, da pokaže, da primitivna ljudstva, o katerih pišemo knjige, v resnici obstajajo.« V nedavno izdanem priročniku o etnografskem raziskovanju avtor svari bralca, da lahko fotografija redko razkrije vse pomembne etnografske detajle, na katere je mislil terenski raziskovalec takrat, ko je bila posneta (Ellen, 1984, str. 200). Martina Southwold pa so citirali v navezavi na filmski material, ki ga je posnel na terenu: »Prizori, katerih mi ni uspelo posneti, bi bili gotovo vrednejši.« Poleg tega naj bi predstavitev avdiovizualnega materiala v predavalnici študente odvrčala od pomembnejših analitičnih vprašanj. Očitno ne obstaja samo eno mnenje o pionirskem delu Margaret Mead. Zakaj? Povsem jasno to odkrivajo najbolj globoke razlike v antropoloških pristopih. Ameriško tradicijo je prevzel ustroj zapisov, medtem ko angleška šola upošteva etnografske podatke v glavnem v povezavi z analitičnim okvirom. Kaže, da se zapisi in analize med seboj izključujejo. Britanci so posneli prenekateri dober film za televizijo in pri tem so sodelovali antropologi kot izobraženi informatorji. Ti izdelki pa nikakor niso del globalno zasnovanega načrta, ki bi vključeval avdiovizualne zapise v tradiciji Margaret Mead. Nedavni filmi Melisse Llewelyn-Davies o Masajih predstavljajo verjetno izjemo; raznovrstnost obnavljanih tem, povezave med ritualom in sorodstvom, jasna identifikacija ljudi in skupin prispevajo k zaznavanju kulturne celote, visoko cenjenega cilja Margaret Mead.

Če se odpravimo v Francijo, kjer snemajo številne malo poznane etnografske filme, je spodbudno opazovati resni program na pariški univerzi Nanterre. Claudine de France, ki vodi ta program, je pred kratkim izdala knjigo z naslovom »Cinéma et anthropologie« (Film in antropologija), v kateri je Margaret Mead komaj omenjena; kandidati za doktorske naslove v Nanterru se ukvarjajo s povezanimi projekti, ki združujejo detajlno filmanje z zapisano etnografijo. Novejši zgled je delo Anne Pascal o plovbi po reki v Franciji (Pascal 1985). Medtem ko avtorica teži k popolnosti z nizanjem detajlov, pa povsem manjka konceptualna analiza, kar je v nasprotju s konceptom Margaret Meadove, kjer vizualni prikaz črpa iz psiholoških konceptov in teorij. In vendar je zapis tu. V obsežni panorami francoske produkcije bi morali omeniti tudi Guilleratov film o tehniki požigalniškega poljedelstva v Novi Gvineji, ki je nedvomno plod daljšega terenskega dela. Produkcija germanskih dežel je obsežna, vendar se izven teh dežel o njej le malo ve. Številni prispevki o afriških kulturah Petra Fuchsa (Göttingen) in Iva Streckerja (Mainz) so tesno povezani s terenskim delom in spadajo v kategorijo etnografskih zapisov. V zadnjem času lahko opazimo obsežno zanimanje za vizualno antropologijo v Italiji s številnimi zapisi o aktivnostih na podeželju. Kaže, da je vizualnih

zapisov še posebno veliko v vzhodni Evropi. Hranijo jih v muzejih, ilustrirajo pa večinoma kmečke obrede in navade. Na Japonskem je etnografski film tesno povezan s televizijo, brez aktivnega sodelovanja terenskih antropologov. V Latinski Ameriki se dogajajo obetavne spremembe, vendar se zdi, da politični nazori precej vplivajo na lokalne izdelke. V Združenih državah Amerike je mogoče opaziti upadanje zanimanja za našo vedo, kar se odraža v vse manjšem članstvu v Society of Visual Anthropology (Društvo za vizualno antropologijo), v ukinitvi revije *Studies in Visual Communication* (Raziskave o vizualni komunikaciji), manjšem obisku predavanj antropoloških filmov in nizkem številu projektov vizualne antropologije, ki jih predložijo ustanovam. V obdobju omejenega financiranja so mladi strokovnjaki pod pritiskom, da ostanejo blizu glavnega antropološkega toka in da odklanjajo eksperimentiranje z novimi metodami in tehnikami (Ruby, 1985). Zdi se, da zdaj med antropologi ni opaznejšega zanimanja za analize igranih filmov kot kulturnih dokumentov (Weakland, 1975). Podobno odsotnost zanimanja lahko opazimo pri raziskovalni uporabi ogromnega števila vizualnih zapisov, ki so jih zbrali pri Human Studies Film Archives (Filmski arhiv za humanistiko) pri inštitutu Smithsonian in pri Encyclopedia Cinematographica v Göttingenu (Asch). Medtem ko lahko to pomanjkanje antropološke angažiranosti delno razložimo z določenimi metodološkimi pomanjkljivostmi samih zapisov, pa se lahko čudimo izjavi Meadove o vnovični uporabi avdiovizualnih zapisov za raziskovalne namene. Vendar pa podoba našega poklicnega položaja ni popolnoma črna. Obstajajo nekatere ohrabrujoče stvari. Na univerzi Indiana so ustanovili nov program vizualne antropologije, tu pa so seveda tudi neprestani naporji Timothyja Ascha. Njegovo nedavno delo na Baliu je kombinacija dela antropologa, Linde Connor in izdelovalca filma-etnografa; filme sprémlja etnografska raziskava in ta projekt je verjetno najbližje programu Margaret Mead. Asch je nadalje izoblikoval na univerzi Južna Kalifornija šolo za mlade vizualne antropologe. Dovolj je razlogov, da optimistično zremo v prihodnost.

Po mojem mnenju je osrednja sestavina vizualnoantropološke dediščine Margaret Mead ustroj večmedijskih antropoloških zapisov. Ta del njene dediščine je neposredno nadaljevanje antropološkega programa, ki ga je začel Boas. Načrt je bil utemeljen v začetkih antropologije v Ameriki, v času, ko je imela veda institucionalno osnovo večinoma v muzejih, ki so idealni za shranjevanje zapisov. Premik od muzejev k univerzitetnim oddelkom je spremljalo preoblikovanje antropoloških razprav od deskriptivno-etnografskih k analitično-sociološkim. V tem procesu so zapisi zgubili svojo notranjo izvirno vrednost in kaže, da vključitev avdiovizualnega aspekta njihove vrednosti ni povečala. Nedvomno še naprej nastajajo številni tako imenovani etnografski filmi, toda večina se približuje dokumentarni tradiciji in jih ne moremo obravnavati kot vizualizirane etnografske tekste v bleščečem slogu Davida MacDougalla.

Vse to je bilo o Ameriki, kako pa je z novjšimi dosežki v Tretjem svetu? Prestrašene zaradi navala modernega in v posledici zgube izvirne kulturne vsebine, ki ogroža lokalno kulturno identiteto, so mnoge vlade v državah v razvoju ustanovile aktivne reševalne programe. Ti temeljijo v glavnem na muzejih in uporabljajo fotografijo, avdio in video zapise in še pisane razlage. Mednarodni afriški inštitut je oblikoval takšen program za zahodnoafriške muzeje s podporo Fordove fundacije. Pakistanski kulturni inštitut v Islamabadu ima podobne cilje. Komisija za vizualno antropologijo je pred nedavnim pomagala ustanoviti enoto za vizualno antropologijo na Kitajskem. Njen cilj je izdelava večmedijskih zapisov tradicionalnih kulturnih oblik pri šestinpetdesetih narodnostnih manjšinah na Kitajskem. Komisija je predložila Unesco ustanovitev terenske šole,

kjer bi se mladi etnografi in folkloristi iz ustanov Tretjega sveta urili v metodah in tehnikah antropološkega dela na terenu. V ospredju načrta je misel o večmedijskih zapisih. Če povzamemo: medtem ko je zapuščina Boasa in Meadove v Ameriki v glavnem pozabljena, pa jo uporabljajo v več deželah Tretjega sveta, v zgodovinskih okoliščinah, ki so podobne tistim v Ameriki, ko je Boas prvič pristal na tej celini.

Prevedla *NIVES SULIČ*

- ASCH, Timothy in Patsy ASCH
b. n. l., »Film and anthropological research« Department of Anthropology, University of Southern California
- BATESON, G., MEAD, M.
1941 »Balinese Charakter: A Photographic Analysis«
New York Academy of Sciences (Special Publications; 2)
- ELLEN, Roy
1984 Ethnographic Research
Academic Press
- JACKNIS, Ira
1984 »Franz Boas and Photography« V: Studies in Visual Communication; Vol. 10. No. 1
- MEAD, Margaret
1973 »The art and technology of field work« V: A handbook of method in cultural anthropology / Ed. by R. Naroll and R. Cohen. New York: Columbia Univ. Press
1975 »Visual anthropology in a discipline of words« V: Principles of Visual Anthropology / Ed. by P. Hockings. Hague; Paris: Mouton Publ.
1959 An anthropologist at work. New York: Avon
- PASCAL, Anne
1985 Au fil des écluses. Paris: Université de Paris X.
- RUBY, Jay
1985 »The future of anthropological cinema« V: Anthropologia Visualis; No. 2
- WEAKLAND, John
1975 »Feature films as cultural documents« V: Principles of Visual Anthropology / Ed. by P. Hockings. The Hague; Paris: Mouton Publ.
- WEINER, Annette
1979 »Toward a tradition of Ethnographic Film Theory« (Neobjavljeno)

Asen Balikci

VISUAL ANTHROPOLOGY: THE LEGACY OF MARGARET MEAD

The author assesses the legacy of Margaret Mead in reference to the field of visual anthropology. This legacy can be best understood in connection to the basic methodological objectives of American anthropology as defined by the American, that is Boasian school. The notion of records was centrally important in the methodology of American anthropology.

Methodological contributions of Margaret Mead in reference to the field of visual anthropology can be grouped in four sections. The first concerns the general rehabilitation of mechanized recording as an integral part of anthropological research. The second speaks about the specific field strategy involving the systematic use of audio-visual technologies. Margaret Mead maintains that the camera should be part of a multimedia recording strategy in which the necessity for note taking during the recording process is imminent. The third point concerns Margaret Mead's preoccupation with the notion of cultural whole or cultural totality and the last the urgency of the recording task. All over the world precious and irreplaceable behaviours are disappearing and therefore it is imminent for anthropologists to observe, study, analyse and record them before they are lost for ever.

The author concludes his paper with the notion that the legacy of Margaret Mead and Franz Boas seems to be almost forgotten in the US, but it has found application in some countries in Europe and in the Third World.